

לחדש דיין מגתו יוצאין בו רק משום שבא לכלל שכרות, עי"ש.

וסברא זן תמוהה לי דכיון שאינו משכר כמות שהוא, מה לן במה שיכול הוא לבא לידי שכרות לאח"ז. ואין זה דומה כלל למש"כ הרשב"ם בב"ב שם דיין מגתו כשר לנסכים משום שבא לידי שכרות, דשאני התם שצריך נסך שבר דהיינו מידי דמשכר ודי בכך שבא לידי שכרות משא"כ בד' כוסות שצריך לשתותן דרך חירות.

אלא נראה דאין ענין שמחה וחירות לשכרות וכשם שיוצא יד"ח קידוש ביין מגתו דהיינו מיין ענבים ה"ה במצות ד' כוסות. ובכל דיני התורה התלויים ביין דין מיין ענבים כדין יין מלבד מה שאמרו "חייב איניש לבסומי בפוריא", דשתיית יין בפורים בלבד תלויה בשכרות וכמו שאמרו עד דלא ידע וכו', וז"פ.

ודו"ק בכ"ז כי ברור הוא לענ"ד.

אח"ח 1234567

סימן לח

שיעור ברפס

כבוד ידידי יקירי

איש תורה וחסד

הרב ד"ר דן גייזלר הי"ו

לורנס ארה"ב

רב שלום עד בלי ירח

מכתבו קבלתי בשמחה והנני במענה קצר.

חוליה צליאק שאכילת המצה גורמת לו חולי ממש וכאב בלתי נסבל. ובכל זאת מחמיר הוא באכילת כזית מצה, נראה פשוט שיאכל מרור בתחילת הסדר ושוב יאכל בשר ודגים וכדו' לשבעו ובסוף סעודתו יטול ידיו ויאכל מצת מצוה לשם אפיקומן.

פחות מכזית אינה אלא להימלט מספק ברכה אחרונה, אך בני"ד בלא"ה נכנס הוא לספק זה באוכלו כזית מרור, וא"כ הדר דינא לאכול כזית כרפס כשיטת כמה ראשונים.

ואכן נראה דכך יש לנהוג, דהלא כך הוא שיטת הרמב"ם (פ"ח ה"ב מחו"מ) וז"ל: "מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית". וכ"ה בספר

כך נראה פשוט לפי המבואר בשו"ע (סימן תפ"ב ס"א). ואף דבשו"ע מיירי במי שיש בידו כזית אחד מצה שמורה ונוטל ידיו למצה שאינה שמורה בתחילת הסעודה ומברך ברכת המוציא, אין לחלק בין הלכה זו ובין ני"ד דמ"מ מבואר שיש לאכול מצת חובה בסוף הסעודה לשם אפיקומן כדי שישאר טעם מצה בפיו.

והעיר כבודו דבכה"ג לכאורה ראוי לאכול כזית כרפס דכל הסיבה שאנו אוכלין כרפס

אמנם דעת הרא"ש (פ"י סימן כ"ה) והרשב"א (שו"ת ח"א סימן רמ"א) שא"צ כזית וכ"ה בשו"ע (סימן תע"ג ס"ו) ובתשובת מהרי"ל (סימן נ"ח) ביאר דאכן הטעם כדי להמלט מספק ברכה אחרונה.

ולפי כ"ז נראה לכאורה דכאשר בלא"ה נכנס לספק זה ע"י אכילת המרור שלפני ברכת הפת, נכון טפי לאכול כזית כרפס לצאת ידי שיטת הרמב"ם וסייעתיה.

באהבה וביקר
אשר ויים

הפרדס (עמ' מ"ט) ובספר האורה (סימן פ"ז), במחזור ויטרי, בראב"ן, בראבי"ה (עמ' 157) וכ"כ הב"ח (סימן תע"ג) בשם המרדכי (הסדר בקצרה). אמנם ^[אוצר החכמה] בהגהות מיימוניות תמה מה ענין כזית זה דכרפס שאינו אלא כדי שישאלו התינוקות ואינו מזכיר אכילה בברכתו ולכן כתב דט"ס ברמב"ם ויש למחוק כזית, ועיין במגיד משנה שם בטעם הרמב"ם משום דסתם אכילה בכזית. (ובשאג"א סימן ק' כתב חידוש עצום בהבנת שיטת הרמב"ם, דאסור לכתחילה לאכול אף פחות מכשיעור בלי ברכה, והדברים חידוש גדול).

סימן למ

בענין שני זיתי מצה בליל הסדר

בדבר מה ששאל האם צריך לאכול שני זיתים בשיעור חצי ביצה או בשיעור שליש ביצה.

א

לבאר דבריו, דאף דמברך המוציא על כלשהו מ"מ לכתחלה צריך לברך על כזית ע"ש.

ויש לכאורה לתמוה על הפרישה שכתב דמה שכתב הטור שצריך לאכול כזית מן השלימה ומן הפרוסה טעמו משום שנחלקו על איזה מן השתיים מברך עא"מ, ודרך זה נסתר מדברי הטור שכתב דצריך לאכול שתי זיתים לפני שהביא מחלוקת זו ומה שנתחדש מכח מחלוקת זו לשיטת הטור אינו מה שצריך לאכול ב' זיתי המצה, אלא שצריך לברך את שתי הברכות על שתי המצות יחד משום הספק איזה ברכה מברכים על איזה מצה כמבואר ומוכח מדבריו דמשום ברכת המוציא צריך לאכול כזית כמבואר, וכ"כ המגן אברהם בס"ק ד' ע"ש.

כתב הטור בר"ס תע"ה "ויברך על השלימה המוציא ויבצע ולא יאכל עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה, ויאכל משניהם ביחד כזית מכל אחד... ומפני שיש מי שאומר שמברך על הפרוסה המוציא ועל השלימה על אכילת מצה לכן הרוצה לצאת ידי שניהם יאחוז שתיהן בידו ויברך המוציא ועא"מ מיד זה אחר זה ואח"כ יבצע עליהם ביחד ויאכל".

ומבואר בדבריו דצריך לאכול ב' זיתים, כזית מן השלימה משום ברכת המוציא וכזית מן הפרוסה משום ברכת על אכילת מצה, שהרי רק אחרי שכתב דצריך לאכול שני זיתים כתב דמשום דיש מי שאומר שמברך המוציא על הפרוסה ועא"מ על השלימה צריך לברך שתי הברכות על שתיהם, וכך הבין גם הב"ח וכתב

ובשלחן ערוך שם סעיף א' כתב "ויקח מהמצות כסדר שהניחם, פרוסה בין שתי השלימות ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה משתייהם ביחד ... ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד". הרי דהמחבר דילג על הדרך הראשונה שכתב הטור דיברך המוציא על השלימה ואע"מ על הפרוסה וכתב דצריך לברך את הברכות על שתי המצות ביחד ולאכול כזית מכל אחד ביחד. ומוכן לפ"ז דהמשנ"ב כתב (בס"ק ט') דצריך לאכול ב' הזיתים משום דספק על איזה מצה מברכים עא"מ, דמאחר דהמחבר סבר דיש ספק על איזה מברכים עא"מ שוב לא צריך לדחוק דצריך לברך המוציא על כזית, דמסתבר טפי דצריך לאכול ב' זיתים משום הספק על איזה מצה מברך עא"מ וז"פ.

והנה מצינו שתי טעמים במה שכתב הטור דצריך לאכול שני הזיתים ביחד ולא זה אחר זה, הב"ח כתב דאם יאכל תחילה כזית מן השלימה נמצא שקיים מצות מצה מן השלימה ולא מן הפרוסה שהיא לחם עוני, ומוכח מדבריו דלעולם יוצא יד"ח בכזית ראשון שהוא אוכל אף שמתכוין לברך עא"מ על הפרוסה, אך המשנ"ב (בס"ק ח) כתב דאם יאכל תחלה מן השלימה יש הפסק בין ברכת עא"מ לאכילת הפרוסה לשם מצוות מצה, ומוכח דאינו יוצא ידי מצות מצה מן השלימה שאוכל תחילה, וצ"ע במאי פליגי.

וכבר דנתי בכל עיקר הכונה באכילת ב' זיתים האם הוי כאוכל על תנאי, ובאמת אינו יוצא יד"ח אלא בכזית אחד או מן השלימה או מן הפרוסה אלא שאוכל ב' זיתים על תנאי (ובמק"א הארכתני להוכיח דיש תנאי בקיום מצוות עיין לקמן בסימן מ' ואכ"מ) או שמא יוצא יד"ח בכל המצה שאוכל בין מן השלימה ובין מן הפרוסה, וכל הנידון אינו אלא לענין ברכת עא"מ, ואין זה ענין כלל לעצם מצות מצה.

וראיתי במנחת שלמה (ח"א סי' צ"א אות ט"ז) דנקט בפשיטות דבאמת אינו מקיים מצות מצה אלא בא' משני הזיתים ומשום הכי הקשה דרשות מבטל מצוה, ותירץ בדוחק דכיון דכל א' משני המצות ראוייה למצוה אין מבטלות זו את זו, ובאמת זה דוחק דמ"מ הוי רשות ולמה לא יבטל מצוה.

ובאמת נראה יותר, דכל מחלוקת הראשונים אינה אלא לענין ברכת עא"מ בלבד, אבל מצות מצה יצא בכל מצה שיאכל וכל אכילתו אכילת מצוה היא ואין כאן רשות לחשוש לרשות מבטלת מצוה, וכן משמע מכל דברי הראשונים בפסחים (קט"ו ע"א) ובברכות (ל"ט ע"א) ובטור הנ"ל ולא דנו אלא על איזה מצה מברכים את ברכת עא"מ ולא כתבו לדון באיזה מצה יוצאים יד"ח.

ויסוד הדבר, כמו שמצינו בברכת המוציא שיש לברכה ע"י כזית ולעולם חלה עיקר ברכתו על הכזית שעליו הוא מברך אף שכל שאר אכילתו נפטרת ונכללת בברכה, והרשב"א בברכות (מ"א ע"א) קרי לה "גרירה" עי"ש, כן בברכת המצוה דאכילת מצה יש לברכה על מצה מסויימת אף שגם מצות אחרות נכללות בברכה ויוצא גם על ידם ודו"ק.

וזה מוכח מדברי הב"ח הנ"ל דאם יאכל תחלה של המוציא נמצא יוצא יד"ח בשלימה אף שבירך על עא"מ על הפרוסה.

ואפשר דאף המשנ"ב שכתב דאין להקדים אכילת השלמה משום הפסק כונתו להפסק גמור, דבאמת יוצא אף ע"י השלימה אלא שאין ראוי להפסק בין ברכת עא"מ לאכילת המצה שעליה חלה עיקר הברכה כמבואר ועדיין צ"ע בזה.

הוא על שלפניו ואוכלו בראשונה ומה שאכל אח"כ נכלל בברכה, אבל בני"ד רחוק לכאורה לומר דמברך ע"מ על מה שיאכל אחר שכבר יצא יד"ח בכזית ראשון.

ומשו"כ נראה לכאורה דאכן יוצא הוא יד"ח בכזית שעליו מברך ע"מ והו"ל כאילו התנה, ולפי"ז צריך לאכול ב' חצאי כביצה ולא כהוראת הגאונים הנ"ל ועדיין צ"ע.

ונתקשיתי במה שכתב הדרישה דאם אוכל השלימה תחילה אינו צריך לאכלה בהסיבה ורק כזית הפרוסה שעליה בירך ע"מ צריך הסיבה. ותימה הדבר דהלא מסופקים אנו שמא מברך ע"מ על השלימה ואיך יאכלנה שלא בהסיבה, וביותר יש לתמוה לדרכו דהספק אינו על הברכה בלבד אלא באיזה מצה יוצא יד"ח מצת מצוה, ולמה יאכל רק את הפרוסה בהסיבה, וצ"ע.

ומשום כך נראה לכאורה דכאשר אוכל ב' זיתים במצה אין צריך ב' חצאי ביצה אלא די בשיעור שתי שליש ביצה שהרי כתב המשנ"ב ^{אח"כ 1234567} (בסי' תפ"ו סק"א) דלגבי מצוה דאורייתא כגון מצה יש להחמיר בכחצי ביצה ולענין דרבנן מקילים בשליש ביצה, וכיון שנתברר דיוצא יד"ח בכזית שאוכל לראשונה ^{דאורייתא} משתי המצות גם יחד ואין כאן תנאי, ברור דשתי הזיתים אינם אלא מדרבנן ויש לסמוך על שיעור שליש ביצה. ואף שכתב המשנ"ב שם דלכתחלה צריך חצי ביצה אף במרור אין זה אלא משום ברכת על אכילת מרור אבל בני"ד דגם ברכת אכילת מצה חלה על כל המצה שהוא אוכל אלא דלכתחלה צריך לברך על כזית מסוימת כמבואר, נראה דאף לכתחלה יכול להסתפק בשתי שלישי ביצה כמבואר.

אך באמת מתלבט אני בדרך זו דבשלמא בדברי הרשב"א והמג"א לגבי ברכות הנהנין מברך

ב

הנה רבים נוהגים לתת לכל בני הבית שני זיתי מצה ולפעמים קשה לנשים וב"ב לאכול שני זיתים, ולענ"ד אף שיש בזה טעם לכתחילה, עיקר הקפידה רק על בעל הבית וכפי שנתבאר לעיל מהמשנה ברורה דעיקר הענין שצריך ב' זיתים מצד המחלוקת בראשונים בברכת ע"מ אם מברך על השלימה או על הפרוסה (ולא משום שצריך כזית מיוחדת

לברכת המוציא). וא"כ אין זה נוהג אלא בבע"ה שאוכל כזית מן השלימה ומן הפרוסה, אבל בני הבית שבלא"ה אינם אוכלים כזית מן הפרוסה אלא ממצות אחרות אין צריכים לאכול ב' זיתים. ומשום כך נראה למעשה דבני הבית שאינם אוכלים כזית שלם מן המצות של קערת בעל הבית אם קשה להם אינם צריכים לאכול אלא כזית אחד.

סימן מ

תנאי באפיקומן
ולקט עניני פסח

כבוד ידי"נ חכם וסופר

הרה"ג ותיק וחסיד

רבי יעקב צבי ריבא שליט"א

מחשובי מרביצי התורה בויליאמסבורג, ניו יורק

אה"ח 1234567

נעימות בימינך נצח

מכתבו קבלתי לנכון בשלהי ימי הפסח, וששתי עליו כעל כל הון. על אף שעשרות מכתבים נערמו על שלחני ומקצתן שאלות חמורות למעשה, אהבה יתירה מקלקלת את השורה, והקדמתי את דבריו היקרים והנפלאים.

אדון על סדר הערותיו ארוכות וקצרות כיד ה' הטובה עלינו.

אמנם בהפלאה ביו"ד שם כתב דאין האשה קודמת אלא כדי למנוע ממנה לחזור על הפתחים אבל כשבלאו הכי לא יחזרו על הפתחים איש קודם, וה"ה בני"ד, אבל בחכמת אדם (כלל קמ"ה סעיף ב') מבואר דלעולם אשה קודמת.

ועוד יש לעיין בני"ד לפי דברי הגרי"ז הידועים (הובא בקונטרס חנוכה ומגילה סימן י"ד ובכתבי הגרי"ז ערכין ג' ע"א) דגדר "אף הן היו באותו הנס", אין תוקפה כעיקר מצות ד"כ דבאמת נשים פטורות מעצם מצות ד"כ דהוי מצות עשה שהזמ"ג אלא דחל עליהם חיוב מחודש משום דאף הן היו באותו הנס, ולפי"ז אפשר דאיש קודם לאשה דחיובו גדול משלה.

וכבר הקדים את הגרי"ז בשו"ת עולת שמואל (סי' ק"א) והביאו המשנ"ב בהל' חנוכה (סי' תרע"א ס"ק ט"ז) שכתב לגבי מה שנשים חייבות בנ"ח משום דאף הן היו באותו הנס

א. העיר כ"ת במה דמבואר בר"פ ערבי פסחים (צ"ט ע"ב) דאפילו עני נותנים לו ד' כוסות מן התמחוי ונסתפק באיש ואשה שבאו לבקש ד"כ מי קודם, ונטה לומר דאשה קודמת וכמבואר ביו"ד (סי' רנ"א סעיף ח') דבמזונות אשה קודמת לאיש, ושוב נסתפק אם האיש בא לפני האשה אולי בכח"ג הוא קודם כיון שקדם לה בבקשתו.

נראה ברור כמ"ש כ"ת דהאשה קודמת שלא תצטרך לחזור על הפתחים, ומה שנסתפק כבודו אם האיש קדם לבא ולבקש, אינני זוכר בכל הלכות צדקה שום דין קדימה למי שקדם לבקש, ונראה בסברא דאין דין הצדקה כדן מצוות שבין אדם למקום שיש בהם גדר קדימה למצוה שקדם להתחייב בה, ובצדקה לעולם הקדימה נקבעת לפי יסודות המצוה הכלליים ואין חשיבות לקדימה בזמן.

דמ"מ חיוכן נחית וטפל לחיוב האנשים, עי"ש, ועדיין צ"ע בכ"ז.

כתבו כן האחרונים וכך מוטו משמיה דהגרש"ז אורבך, ואכמ"ל.

ב. במה שהעיר במנהג החת"ס (עיין בחת"ס או"ח סימן קל"ט וכן העיר המהר"ם שיק או"ח סימן ט"ז ובשו"ת מהרש"ג ח"א סימן נ"ו ובמנהגי החת"ס פ"י ס"ק כ"ה) לאכול קניידלך בפסח, והלא בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רכ"ב) כתב דיש מצוה ופרישות שלא לאכול שרויה.

ה. בדבר שאלתו בתלמיד לפני רבו דפטור מהסיבה אם לא שרבו נתן לו רשות להסב, האם ראוי ונכון שהתלמיד יבקש רשות מרבו, נראה דכיון שאמרו שפטור משום אימת רבו למה יתחכם, וכי לא די לו במה שאמרו חכמים, ובפוסקים חזינן שבמקום ספק אמרו ליטול רשות (עיין פמ"ג משב"ז תע"ב ס"ד לגבי תלמיד שיושב על שולחן נפרד וכדו') מכלל דכשאינן ספק בדבר אין ראוי ליטול רשות להסב, ועיין בערוך השלחן (שם סעיף ח') דאף אם נתן לו רבו רשות הוי הדיוט, וזה חידוש.

לענ"ד אין בזה תימה כלל דבתשובה לא כתב אלא דמי שנמנע מן השרויה הוי משום מצוה ופרישות, אבל אין בזה חיוב כלל ומן הסתם החת"ס נהג בזה כמנהג רבו הגר"נ אדלר זצ"ל, ורבים המנהגים שיש בהם מצוה ופרישות ואעפ"כ לא כולם נהגו בהם ובעניני המנהג נהרא נהרא ופשטא וז"פ.

ו. בדבר קושית הגר"י הוטנר שמע"כ פלפל בה בחכמה רבה, איך מברכין ברכת הנהנין על אכילת מצה בליל פסח והלא מצוות לאו ליהנות ניתנו, ובפרט לשי' הרשב"א בנדרים ט"ו ע"ב דהנאת הגוף בהדי מצוה ג"כ מותרת, וכבודו פלפל בארוכה בקושיא זו והוסיף בה כהנה וכהנה.

ג. וכעין זה נראה גם לגבי מה שהעיר על המסופר על הרה"ק שר שלום מבעלז שאכל עם אמו מקערה אחת אף בשעה שאכלה שרויה, והקשה וכי כיבוד אם דוחה איסור שקיבל על עצמו, ונראה דמתחלה לא קיבל להחמיר במקום כיבוד אם. ועיין בדרך פקודיך לבעל הבני יששכר (מצוה י"ב חלק הדיבור אות ד') שכתב דאין להתייחס לחומרות כאל חמץ גמור ולא ניחא למרייהו בכך ולפיכך נהגו להקל באחרון של פסח, עי"ש.

אך לענ"ד לק"מ ולא קרוב זה אל זה, דמ"מ יש באכילתו הנאה מוחשית במציאות וא"א להתעלם מן המציאות שכל האוכל נהנה וחייב לברך על הנאת הגוף, אלא שלגבי איסורי הנאה אמרו דקיום מצוה לא חשיב הנאה ולדעת הרשב"א אף כשיש הנאת הגוף אין כאן איסור, ואין זה ענין כלל וכלל לדין ברכת הנהנין. (ושו"ר שבשדי חמד מערכת מ"ם כללים כלל צ"ט כבר דן בקושיא זו, עי"ש).

ד. במה שהעיר בקידוש ליל פסח דאינו קידוש במקום סעודה כיון שזמן רב עובר עד אכילת מצה. נראה דכיון דזה סדר הסעודה בלילה זה וכך מצותה הוי קידוש במקום סעודה, וכבר

ב

תנאי באפיקומן

בענין זה נאלץ אני להאריך כיון שיש לי בו הרהורי דברים רבים, ואבאר.

במה ששאל האם ראוי לנהוג כעצת האבנ"ז (או"ח סי' שפ"א) בענין אכילת אפיקומן,

הנה ידוע בשערי תורה עצתו הגאונית של האבנ"ז במי שמתקרב לחצות לילה וקשה לו לסיים סעודתו ולאכול אפיקומן לפני חצות, דיכול לאכול אפיקומן לפני חצות על תנאי, דאם הלכה כר' אלעזר בן עזריה דזמן אכילת הפסח עד חצות יהא זה נחשב אפיקומן ושוב מותר לו להמשיך סעודתו לאחר חצות דאין קפידא שישאר טעם מצה בפיו אלא עד סוף זמן אכילת הפסח והמצה, ואם הלכה כר"ע דזמן הפסח עד עלות השחר לא יהא זה לשם אפיקומן, ובסוף סעודתו חוזר ואוכל כזית מצה לשם אפיקומן, ומפי השמועה למדנו שגם הגר"ח מבריסק קילס המצאה זו.

וְלִידֵי מפקפק אני בעצה זו מכמה טעמים. דאף דנראה להלכה דאכן יכול לקיים מצוה על תנאי וכמבואר בבית יוסף (בסימן תפ"ט) בשם האבודרהם ממחזור ויטרי (ח"א עמ' 301) לגבי המתפלל ערבית עם הציבור בין השמשות דנכון שיספור אתם ספירת העומר בלא ברכה ואם יזכור יחזור ויספור בברכה לאחר צאת הכוכבים, ובב"י מבואר דהספירה הראשונה על תנאי היא (אמנם במג"א סק"ז כתב דזה תלוי אם מצוות צריכות כונה ובפמ"ג מש"ז סק"ו פירש שם בדרכים אחרות עי"ש ואכמ"ל).

ורבים מן האחרונים למדו מתוך הלכה זו לגבי מצוות נוספות, ונביא בקיצור שמונה מקורות:

א. הגרעק"א באו"ח (סי' מ"ו סק"ט) כתב לגבי מי שמסופק אם יספיק לקרוא קר"ש בברכותיה לפני סוף זמן קר"ש, שיקרא על תנאי לפני פסד"ז.

ב. וכע"ז כבר כתב בשבלי הלקט סי' מ"ח לגבי קר"ש של ערבית דהיכא שחושש שישכח לקרוא קר"ש בעונתה יקרא עם הציבור לפני הזמן ואם יזכור יחזור ויקרא בברכותיה בלילה עי"ש.

ג. בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה ד' חלק ג' סי' קכ"ז) כתב לגבי המסופק אם יש לו יין בתוך ביתו שיכול להבדיל על הכוס בבית הכנסת על תנאי אם ימצא יין בביתו יחזור ויבדיל.

ד. כע"ז כתב בשו"ת חזון נחום סי' ל"ב לגבי קידוש דהמסופק אם יש לו יין בתוך ביתו יקדש על הכוס בבית הכנסת ואם ימצא יין בביתו יחזור ויקדש עליו.

ה. ובבית יוסף סי' תק"צ הביא את דברי הרא"ש לגבי תקיעת תשר"ת תש"ת תר"ת והקשה הרא"ש למה לא יספיק תשר"ת ש"ת ר"ת ויתקע על תנאי בין הסדרים דממ"נ ל"צ אלא תקיעה אחת, ותי' הרא"ש דכיון דצריך כונה, לא מהני תנאי, והב"י חלק עליו וכתב דאין התנאי מחסר ^{אוצר החכמה} בכונת המצוה כלל, עי"ש.

ו. בסי' ק"ז ס"א מבואר דהמסופק אם התפלל מתפלל נדבה ובמ"ב סק"ב דמתנה ויאמר אם מחויב אני יהיה זה תפילת חובה ואם פטור אני יהיה נדבה ומקור הלכה זו מהרשב"א.

ז. והנה כתב המג"א (בסי' רט"ו סק"ז) דבספק ברכות להקל יש פתרון לשמוע את הברכה מפי המחויב לברכה, והצל"ח בברכות (דף כ"א ע"ב) חלק עליו וכתב דגם בשומ"כ יש איסור ברכה לבטלה, והגרעק"א (בסימן ק"ו ס"ז) כתב ליישב דבשמיעה יכול הוא להתנות דאם אינו מחויב אינו רוצה לצאת כלל, בכה"ג לא הוי שומ"כ וממילא אין כאן ברכה לבטלה עי"ש.

ח. ועיין עוד בהלכות קטנות ח"א סי' רנ"ו שחידש עצה למי שמסופק אם חייב בברכה וספק ברכות להקל, דיכול לומר את הברכה המסופקת עם קטן דבחינוך קטנים הלא מותר לומר ברכה כתיקנה ואין בזה איסור ברכה לבטלה, ולכאורה צ"ל גם בדבריו דמכוין על תנאי דאם באמת מחויב הוא יצא בו יד"ח ואם אינו

אמנם אפשר דכיון דמכוין אף לחינוך די בכך להצילו מחשש ברכה לבטלה אף אם הוא מכוין גם לצאת יד"ח, דמ"מ מכוין גם לחינוך ודי בכונה זו להתיר הוצאת ש"ש, וצ"ע. **ומ"מ** מבואר דנקטו האחרונים דיש אפשרות לקיים מצוה על תנאי, וה"נ בני"ד.

(ובמקום) אחר ביארתי באריכות דבמצוות לא שייך הכלל ששינוי נכתובות ע"ד ע"א ויבמות ק"ו ע"א כל דליתא בשליחות ליתא בתנאי, ועוד ביארתי דבמצוות לא בעינן כלל משפטי התנאי כגון תנאי כפול וכדו', ובכנות הלב סגי עיין מנחת אשר במדבר סימן ע'.

מחויב אין כונתו אלא לחינוך בלבד, דאם כונתו בכל ענין לצאת יד"ח לכאורה הוי ברכה לבטלה, וכע"ז ביארתי במק"א (מנחת אשר במדבר סימן י"ב) את ש"י הנוב"י (מהדו"ק או"ח סימן ו') דזר העולה לדוכן הוי ברכת הכהנים ברכה לבטלה ותמה עליו במרכה"מ (פי"ד ממאכ"א) דמה ברכה לבטלה יש בפסוק שבתורה, והלא מבואר באו"ח סי' ר"ו ס"ו דמי שפתח לברך ואמר ברוך אתה ה', יכול לסיים למדני חוקיך, ונראה ברור דאף דפשוט דמותר לומר פסוקי תורה כל היום כולו, מ"מ האומר ברכת כהנים לשם ברכת כהנים והוא אינו כהן הוי ברכה לבטלה, וז"פ.

ג

גדרו זכר בעלמא מ"מ צריך לזכר זה. **אמנם** אם אין צריך כונה באכילת אפיקומן נראה לכאורה דאין צריך תנאי ודי בכך שאוכל מצה באחרונה לפני חצות לילה ושוב חוזר ואוכל כזית מצה בסוף סעודתו, אמנם לפי"ז תלוי עצה זו במחלוקת האחרונים אם מותר לאכול אפיקומן פעמיים, דבשו"ע הרב (סי' תע"ח ס"א) כתב דאף לאחר שכבר אכל אפיקומן מותר לחזור ולאכול שוב מצה לשם אפיקומן, אבל המשנ"ב (סי' תע"ב ס"ק כ"ב) כתב דאסור לאכול אפיקומן פעמיים (ובמק"א דנתי במה שסתר דבריו בסי' תע"ז ס"ק ד', עיין מנחת אשר לפסחים סימן פ"ז אות ג', ואכמ"ל).

ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן ת"פ) מצאתי שכתב להדיא דמותר לכתחלה לחזור ולאכול מצה לשם אפיקומן אף לאחר שאכל אפיקומן, ודו"ק בכל זה.

והנה יש לעיין בכלל אם אפיקומן מצוה היא, ואם צריך בה גדר כונה לשם אפיקומן, ולכאורה זה תלוי במה שנחלקו הראשונים אם אפיקומן הוא עיקר מצות מצה, כשי' רש"י והרשב"ם בפסחים (ק"ט ע"ב ד"ה אין מפטירין), ולשיטתם הוי מצוה וצריך כונה, אבל לשי' אחת בתוס' (שם בדף ק"כ ע"א ד"ה באחרונה) אין מצות מצה אלא בכזית ראשון ואפיקומן אינו אלא זכר בעלמא, וכן נראה בדעת הרמב"ם דהרי כתב (בפרק ד' ה"ח מחו"מ) דאין צריך הסיבה אלא בכזית ראשון ולא באפיקומן, ולשיטתם יש להסתפק אם יש דין כונה באפיקומן שיוכל לעשות בו תנאי.

ובסי' תע"ז סעיף ב' כתב השו"ע דאם שכח לאכול אפיקומן וכבר בירך ברהמ"ז סומך על המצה שאכל בסעודה שהוא אפיקומן ומשמע דאין צריך כונה לאפיקומן, אמנם ברור שלכתחילה צריך כונה באכילת אפיקומן ואף אם

ד

אלא עד סוף זמן אכילת מצה ופסח, דמלשון הרמב"ם (בפ"ח מחו"מ ה"ט) משמע יותר לענ"ד

אמנם יש לפקפק בכל הנחת האבני נזר דכל הקפידא שישאר טעם מצה בפיו אינו

דצריך שיהיה גמר **סעודתו** וטעם מזה בפיו ואין זה תלוי כלל בסוף זמן **אכילה** ¹²³⁴⁵⁶⁷ דפסח ומצה, דכתב "שתהא הפסק **אכילתו** וטעם מזה בפיו". וכך משמע מדברי רש"י והרשב"ם (ק"ט ע"ב ד"ה מפטירין) "מפטירין, לשון הנפטר מחבירו, כלומר **בשנפטירין מן הסעודה**". וכ"כ עוד רש"י (בד"ה אין מפטירין) "אין מפטירין אחר מצה אפיקומן - **שצריך לאכול מצה בגמר**

הסעודה". הרי דכל ענין אפיקומן תלוי בגמר הסעודה.

וכך כתבו התוס' (ק"כ ע"א ד"ה באחרונה) "ואח"כ **בגמר סעודתו** יאכל כזית מצה", וכ"ה לשון הטור והשו"ע (סי' תע"ז ס"א), עי"ש היטב. ויש בזה אף סברא פשוטה לענ"ד שתיקנו לפי מציאות החיים שיגמור אכילתו בלילה זה וטעם מצה בפיו, ודו"ק.

ה

דברכות סי' ט' כתב דרק לר"א בן עזריה אסור לאחר חצות, ואף בפסחים לא כתב כן הרא"ש אלא בדרך ספק ולא בדרך החלט עי"ש ואפשר שדעת האבנ"ז להקל בשעה"ד לפי דבריו בברכות, וצ"ע.

זה מה שנלענ"ד בעצת האבנ"ז, ונתבאר דאין זו דרך מרווחת להוציא את האדם מידי ספק.

ו

דברי הרא"ש בפרק ע"פ דאף לראב"ע תיקנו עד חצות להרחיק את האדם מן העבירה, דכיון שהוא עוסק במצוות ליל הסדר אין חשש שמא ישכח לאכול אפיקומן, כעין סברת הגמ' בפסחים (י"א ע"א) "הוא עצמו מחזור עליו לשורפו מיכל קאכיל מיניה" עי"ש בדבריו.

ובהגדה ש"פ שבח פסח להג"ר ישמעאל הכהן בעל "זרע אמת" (צפון אות ב') כתב דאף לראב"ע דזמן הפסח עד חצות מותר לאכול מצה לאחר חצות, ועוד כתב דאף אם אכן נדמה מצה לפסח מ"מ רק לכתחלה צריך לאכול אפיקומן לפני חצות עי"ש.

וזכורני שמו"ר כ"ק מרן בעל דברי יציב זצ"ל אף שקיצר בסעודה כדי לאכול אפיקומן לפני חצות, מ"מ כל יושבי שלחנו אכלו

ועוד ¹²³⁴⁵⁶⁷ יש להעיר מדברי הרא"ש בערבי פסחים (סי' ל"ח) דאפשר דאף לר' עקיבא דזמן אכילת הפסח מה"ת עד עלות השחר, מדרבנן אסור לו לאכול לאחר חצות דכך תיקנו להרחיק את האדם מן העבירה, ומסתבר דה"ה לגבי אפיקומן, ואסור א"כ לאכול לאחר חצות אף לרע"ק, אמנם הרא"ש סתר את דבריו דבפ"ק

אמנם בגוף הלכה זו דאכילת אפיקומן לפני חצות, על אף שהמחבר כתב שיהא זהיר לעשות כן, היו מגדולי האחרונים שלא נהגו כן, במנהגי החת"ס (פ"י אות י"ד) כתוב שלא נהג כן, ובישועות יעקב (סי' תע"ז) יש תשובה לחכם אחד ששאל האם צריך לותר על כל עניניו וכוונותיו כדי לאכול אפיקומן לפני חצות אף שהדבר קשה לו מאד, והישועות יעקב האריך לבסס את שיטת הרמב"ם דהלכה כר"ע דאכילת הפסח זמנה עד עלות השחר. וכל השאלה והתשובה שם עמומה וסתומה, אמנם בספר שם ושארית נפש חיה (סי' א') נדפסה תשובת בעל נפש חיה (הגר"א ואקס רבה של קאליש מגדולי הפוסקים בדורו) שם מגלה פשר דבר דהשואל היה הצה"ק ה"ר משה ליב מסאסוב שהיה רגיל בהכנה דרבה לכל מצוה וכך נהג בליל הסדר, והישי"ע הראה פנים ליישב מנהגו, ובעל נפש חיה הוסיף שם מדיליה סברא מחודשת דלפי

את הסעודה לאחר חצות ובגמר הסעודה חילק
מִרְנָה לְכֹל אֶפְיָקוֹמָן.

ומפי איש חסיד הנאמן עלי שמעתי שישב בליל
הסדר בשולחנו הטהור של כ"ק האדמו"ר
בעל דברי יואל זצ"ל שגם הוא נהג לקצר באכילה
כדי לאכול אפיקומן לפני החצות ואחד הנוכחים
האיץ באורחים ובשמשים שיגמרו אף הם לפני
חצות, והאדמו"ר מתה בו שיניח לעם לשמוח
בשמחת יו"ט.

ולענ"ד נראה שגם המשנ"ב לא החמיר מאוד
בדין אפיקומן לפני חצות, שהרי בסי'
תע"ז (ס"ק ו') כתב דמי שנתאחר לו השעה יקדש
ויאכל מצה ומרור ואח"כ יאמר ההגדה ויסדר
סעודתו (ולא כסדר המתקן שהגדה קודמת למצה
ומרור וסעודה) כדי לאכול מצה ומרור לפני

חצות, ומקור הלכה זו העתיק המשנ"ב מהדגול
מרבבה עי"ש, ויש להעיר למה לא כתבו גם
שידלג על חלקי ההגדה שאינם עיקר מצות
הסיפור ויקצר בסעודתו כדי לאכול אפיקומן לפני
חצות, ומשמע מזה דאינו חייב לקצר בהגדה או
למעט משמחת יו"ט בסעודה כדי לאכול אפיקומן
לפני חצות כיון שאין זה אלא זהירות בעלמא.

כ"ף זה כתבתי, לא להקל בהלכה זו, אלא כדי
ליישב מנהגן של רבים גדולים וטובים
מאז ומעולם.

הנני בברכת הדיוט למע"כ שיזכה להגדיל
תורה ולהאדירה.

הכו"ח באה"ר
אשר וייס

סימן מא

תשובות קצרות בעניני ליל הסדר

אוצר החכמה

כבוד הרה"ג המצויין

ר' יצחק מאיר גולדשטיין שליט"א

נעימות בימינך נצח

מכתבו קבלתי לנכון, והנני במענה קצר.

עי"ש. אך לענ"ד יש לכוון רק למצה ד"כ וסיפור
יציאת מצרים אך לא יכוון למצות מרור, דאין
לברך שהחיינו על זכר לוימררו ובפרט שגם טעם
המרור מר ואינו שמח באכילתו, ואין מברכין
ברכת הזמן אלא על מצוה שיש בה שמחה.

ב. באכילת כורך אם גמר את המצה לפני המרור
או להיפך האם יצא יד"ח, והאם השיירים
הנאכלים בפני עצמן מצטרפין לשיעור כזית.

א. במה ששאל האם צריך לכוין בברכת שהחיינו
בקידוש בליל הסדר גם למצוות הלילה דהיינו
מצה מרור ד"כ וסיפור יציאת מצרים.

כבר כתבו האחרונים דכך ראוי לכוין, וכמו
שמצינו בברכת שהחיינו במגילה שמכוין
גם לשאר מצוות היום, וכך כתב הגאון יעב"ץ
בסידור בית יעקב ליל הסדר, וכ"כ החיד"א בברכי
יוסף (סימן תע"ג), וערוך לנר (סוכה מ"ו ע"א), וכבר
הקדים את כולם באבודרהם סדר תפלה של חול

הנה פשוט דכל מצות הכורך היא לכורך מצה ומרור ולאכלן ביחד, ואם אכל מצה בפנ"ע ומרור בפנ"ע לא קיים מנהג זה וכ"כ במגן האלף (ריש סימן תע"ה), וזה גם כונת השלחן ערוך הרב (שם סעיף כ"א) דו"ק בדבריו. אך לענ"ד פשוט דאין צריך לגמור את המצה והמרור ממש ביחד דמטבע הדברים כשאדם אוכל כריכה של שני מינים שלפעמים מין זה נאכל ונגמר לפני מין אחר, והלא כן דרך העולם כל השנה כולה כשאדם

[אוצר החכמה]

אוכל כריך דלפעמים נגמרים מינים מסוימים לפני אחרים, ומשו"כ נראה גם בכורך דאין קפידא אם כרכם ואכלם ביחד והמרור נבלע לפני שגמר אכילת המצה או להיפך.

הנני מברכו שספרו יתקבל ברצון באהלי שם ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

אשר וי"ם

סימן מב

חוליה במצוות החג

הן רבים הם התמימים והישרים החפצים בכל לבם לקיים את מצוות החג בשמחה ומשתוקקים לאכול מצה ומרור ולשתות את ארבעת הכוסות בחדוה, אך מסיבות רפואיות אין בידם לעשות כן אא"כ יפלו למשכב ויחלו, ונפשם בשאלתם מה שורת הדין ובאיזו מדה חייב האדם לקיים את מצוות התורה אף כאשר על ידם יחלה ויצטער.

ונקדים מקצת השאלות המצויות העולות על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן.

א. חולי צליאק שכל אכילת חמשת מיני דגן פוגעת בבריאותם ולפעמים אף ע"י אכילת מעט דגן יפלו למשכב ויחלו באופן קשה ביותר, האם חייבים הם באכילת מצה. (והארכתי בזה עוד לקמן סימן מ"ג).

ב. במחלות כבד שונות ואף במחלת ה"מונו" יש לחולים להימנע באופן מוחלט מצריכת אלכוהול ואסור להם לשתות יין.

אמנם לענ"ד אפשר לצאת יד"ח ד' כוסות במיץ ענבים אף לכתחילה. אך יש מי שאסור לו לשתות מיץ ענבים משום רמת הסוכר הגבוהה שיש בו.

ג. נשאלתי בזקן חולה שסובל מהפרעות במערכת העיכול ואינו יכול לעכל את סיבי החסה, ומאידך גיסא קשה לו מאוד לאכול חזרת משום החריפות הרבה שיש בה, כיצד יקיים מצות מרור.

מצד אחד אמרו (סוכה כ"ה ע"ב) "המצטער פטור מן הסוכה" ומאידך אמרו (נדרים מ"ט ע"ב) שר' יהודה בר עילאי שתה יין לד' כוסות וסבל

ראשית דבר נדון בכל עיקר חיוב המצוות כאשר קיומן גורם לאדם לחלות וליפול למשכב.

באו"ח סימן תרנ"ו ס"א ברמ"א) ק"ו שאינו צריך לחלות, שלא יהא ממונו חביב עליו יותר מגופו, והרי אמרו (שבת ק"מ ע"ב) בל תשחית דגופא עדיף מבל תשחית דממונא. כך כתבו באבני נזר (יו"ד ח"ב סימן שכ"א), בשו"ת בנין שלמה (סימן מ"ז) ובחלקת יואב (קונטרס בדיני אונס ענף ד'), עי"ש היטב.

ואף שיש מקום לדון דאפשר שלא חששו אלא בהוצאות ממון שמא יעני ויטיל עצמו על הציבור, ועוד כדי שלא יעלו הסוחרים את השערים ויכבידו על הציבור, משא"כ במחלה דלא שייכי בה הני טעמי, מ"מ לענ"ד מסתבר כדבריהם.

אמנם מאידך גיסא, כתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן ר"ס) דאין האדם פטור מן המצוות אלא במקום סכנה בלבד, עי"ש.

ב

הרי לן דאין החולה פטור מן המצוות אלא במצות סוכה בלבד וכמצטער שפטור מן הסוכה.

אך באמת אין כל זה ענין לנידון דידן. דזו פשיטא לן דאין החולה פטור מן המצוות משום שחולה הוא, ומעולם לא הוציאו את החולים מכלל כל החייבים במצוות התורה, אלא שבמצוות סוכה שהמצטער פטור ממנה משום תשבו כעין תדורו פטור גם את החולה שדרך החולים לשכב בבית בחדר משכבם ולא לישון מחוץ לבית, ועוד דמסתמא צער יש לחולה לצאת ממיטת חוליו וללכת לישון בסוכה ומש"כ אמרו דחולין ומשמישהן פטורין מן הסוכה. וכל הנידון הנ"ל אינו אלא כאשר ע"י קיום המצוה עלול הוא ליפול למשכב או שהחולי יחמיר.

מכאב ראש עד העצרת, וכך מבואר בירושלמי (פסחים פ"י ה"א, ס"ט ע"ב) על ר' יונה, עי"ש. ומכאן למדו (שו"ע סימן תע"ב ס"י) שאף מי שהיין מזיקו או שהוא שונא את שתיית היין צריך לדחוק עצמו כדי לקיים מצוה זו.

אך באמת נראה דאין בזה סתירה כלל, דלא פטרו את המצטער ממצות סוכה אלא משום דכתיב "בסוכות תשבו שבעת ימים" ודרשו חז"ל "תשבו כעין תדורו", וכמבואר בסוכה (שם כ"ו ע"א), אבל בשאר כל מצוות התורה המצטער חייב בין במצוות דאורייתא ובין במצוות דרבנן.

אמנם לגבי חולי כתבו רבים מן האחרונים שפטור ואין דין חולה כדין המצטער ^{גמ' י"ד ע"א} ואין האדם חייב לקיים את המצוות כאשר יחלה על ידן. ולמדו הלכה זו ק"ו מהוצאות ממון, דאם אין האדם לבזבו הון רב על המצוות (כמבואר

ולכאורה יש להוכיח דאין החולה פטור מן המצוות, שהרי בסוכה (כ"ה ע"א) תנינן דחולין ומשמישהן פטורין מן הסוכה, ושם (כ"ו ע"א) מבואר דטעם הפטור משום דמצטער פטור מן הסוכה, וכ"כ הריטב"א להדיא (שם כ"ה ע"א) שדין חולה כדין מצטער ופטור מן הסוכה משום תשבו כעין תדורו, ולהדיא כתב שם הריטב"א דפטור מן הסוכה משום ד"כך היא המצוה ואין כאן דחיה שאין דחוי במצוות משום מיחושין וחולי אלא בשאי אפשר לקיימן".

וכך כתב בספר החינוך (מצוה שכ"ה): "ודין המצטער שפטור מן הסוכה שהתורה אמרה תשבו, כעין תדורו. וכל שכן חולה שפטור ג"כ מטעם זה ואפילו משמשי חולה פטורין".

והנה איתא בחולין (מ"ז ע"ב): "דתניא רבי נתן אומר פעם אחת הלכתי לכרכי הים, באתה אשה אחת לפני, שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני. ראיתו שהיה אדום, אמרתי לה בתי, המתניני לו עד שיבלע בו דמו. המתינה לו ומלה אותו - וחייה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי. ושוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא, באתה אשה לפני, שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני, ראיתו שהיה ירוק, הצצתי בו ולא היה בו דם ברית, אמרתי לה בתי המתניני לו עד שיפול בו דמו, המתינה לו, ומלה אותו, וחייה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי".

וכתב שם רש"י "המתניני לו, דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים".

ולכאורה יש לדייק מדבריו דאילולי היה בזה סכנת נפשות לא היה פטור ממצות מילה, ומשום"כ פירש דהיה בזה סכנת נפשות ואין מילה דוחה פקו"נ.

אך באמת אין מזה כל ראייה, דהלא מיירי שם בתינוק שאחיו מתו מחמת מילה שהיה בחזקת סכנה, ופירש רש"י לפי האמת דפשוט הדבר שאין מצות מילה נוהגת במקום סכנה.

ואפשר עוד דשאני מילה משאר המצוות שהרי לעולם הנימול נופל למשכב ע"י מצוה זו ומשום"כ אינו פטור מן המצוה משום חולי, משא"כ בשאר המצוות.

אך לכאורה מסתבר טפי דשאני הצער והחולי הנגזרים מעצם המילה מטבעה דבהכי חייביה רחמנא, אך כאשר יש חולי נוסף מכל סיבה שהיא, הדר דינא להלכה הכללית שאין האדם חייב ליפול למשכב ע"י קיום המצוות. ודו"ק בכ"ז.

וזו כונת הריטב"א דלא מצינו דחוי במצוות משום עצם המיחוש והחולי אלא בשאי אפשר לקיימן דהיינו במקום שקיום המצוה יפגע בבריאותו ויחמיר את חליו.

וחידוש עצום מצינו בשו"ת הרדב"ז בשני מקומות שדן לפטור את המצטער בשאר מצוות מתוך דין מצטער שפטור מן הסוכה.

א. בחלק ג' (סימן תכ"ה) כתב לפטור את המצטער מקריאת שנים מקרא ואחד תרגום מק"ו דאם במצות סוכה שהיא מה"ת פטור המצטער ק"ו בשמו"ת.

ב. בחלק ב' (סימן תרפ"ז) כתב להקל למצטער לספר שער ראשו בר"ח אייר אף שבימי הספירה הוא, דאם פטור המצטער ממצות סוכה דאורייתא ק"ו במה שאינו אלא ממנהגי אבילות.

ויש לתמוה דהלא אין המצטער פטור אלא מן הסוכה משום תשבו כעין תדורו, ואין ללמוד מזה לשאר מצוות בין אם מה"ת הם או מדרבנן.

וכבר תמה כעין זה הברכי יוסף (סימן תע"ב ס"י) על הראש יוסף שהקשה בהמבואר שם דמי שהיין מזיקו צריך לדחוק עצמו לשתות ד' כוסות, והלא המצטער פטור מסוכה דאורייתא ולמה יתחייב בד"כ שהן מדרבנן. וכתב הברכ"י דמה ענין זה אצל זה, והלא אין המצטער פטור אלא מן הסוכה, כנ"ל.

אמנם הלבוש (סימן תר"מ ס"ג) בכתבו הלכה זו דמצטער פטור מן הסוכה משום "תשבו כעין תדורו" הוסיף וכתב "דשמא תזיק לו טרחת עלייתו או ישיבתו בסוכה, וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם". הרי שהוסיף טעם ותבלין דמ"מ אמרה תורה וחי בהם ולא שימות בהם. אך באמת נראה דלא כתב כן אלא לרווחא דמילתא ובדרך מליצה ואין ללמוד מזה פטור מצטער בשאר המצוות. וז"פ.

ג

ובגוף הענין, יש לכאורה להוכיח ממה דר' יוחנן לא הניח תפילין של ראש בימי הסתיו משום כאב ראשו כמבואר בירושלמי ברכות (י"ד ע"א פ"ב ה"ג) הרי דמשום צער וחולי פטור ממצות עשה שהרי תש"ר ותש"י שתי מצוות המה. אך אין מזה ראיה לפי מה שהארכתי במנחת אשר לפסחים (סי' פ') להוכיח דאין מצות תפילין מוגדרת בזמן ואין להוכיח ממנה על שאר מצ"ע שהן חיוביות בזמן מסויים.

ונראה בזה עוד דאין הכונה שם שהיה מבטל מצות תש"ר לגמרי, אלא שלא היה מניח כל היום כמנהגו, עי"ש היטב.

ונראה להוכיח דפטור ממצוה אם יחלה, מגמ' ערוכה ביבמות (ע"ב ע"א) דמבואר שם לר' יהודה דמשוך פטור ממילה כיון שסכנה היא לו שיעשה כרות שפכה עי"ש, אך אפשר דשאני הא דהוי סכנה לכל כח התולדה ועדיף אפילו מסכנת אבר בעלמא, ועוד דהוי נזק בלתי הפיך אבל בחולה בעלמא אפשר דחייב, (ואפשר עוד דלא ימול מחשש איסור סירוס עי"ש). אך בפסחים (כ"ח ע"ב ד"ה ערל) וביבמות (ע' ע"א ד"ה הערל) כתבו התוס' דטומטום מסברא אינו חייב לקרוע כדי למול ולא כתבו טעם בזה, ונראה כנ"ל כיון דיש בזה חבלה וצער גדול הוי כחולה, וביבמות כתבו דמיירי אף בביציו בחוץ והוי ודאי זכר (ואין לומר הטעם משום ספק פיקוח נפש דא"כ בודאי פטור ולא היו כותבים **דמסברא** אינו חייב וז"פ).

והנה תוס' סתמו ולא פירשו מה סברא יש בזה ולמה באמת אינו חייב לקרוע בשרו כדי למול כיון שביציו מבחוץ וידוע שערל זכר הוא.

ולכאורה פטור הוא משום שאינו מחוייב לקרוע בשרו וליפול למשכב כדי לקיים מצות עשה, וזה כונתם **דמסתברא** דאינו חייב לקרוע, דאין דין זה מהלכתא אלא מסברא. ולפי"ז מצינו ראיה מדבריהם שאין חיוב לחלות כדי לקיים מצות עשה דאורייתא.

אך באמת נראה יותר דאין זה טעם הדברים מחדא ותרי טעמי:

א. כבר כתבתי לעיל דיש לדון דשאני מצות מילה משאר מצוות כיון שלעולם מצוה זו כרוכה בצער ובחולי, ועליה נאמר כי עליך הורגנו כל היום.

אך אי משום הא אין לדחות פירוש זה דמסתבר לומר דאף דעצם מעשה המילה לעולם יש בה כאב וחולי מ"מ אינו חייב לחלות על מכשירי המילה שאינו מגוף המצוה.

ב. מסתבר דשאני ביטול מצוה כל ימי חייו דודאי חמור טפי, וביותר נראה כן לגבי מצות מילה שיש כרת בביטולה, ולכאורה נראה פשוט דודאי חייב אדם לבזבו הון רב כדי שלא לבטל מצות עשה כל ימיו, ומסתבר איפוא דכך גם לענין חולי ומכאוב.

וכבר הוכיח האבני נזר (אהע"ז סימן א') דביטול מצ"ע כל ימיו שאני וחמור טפי שהרי מי ששהה עשר שנים עם אשתו ולא ילדה חייב לגרשה ולישא אחרת תחתיה, וכי לגרש אשת נעוריו האהובה עליו פחות מבזבו הון רב, וע"כ דביטול מצוה כל חייו שאני, ודפח"ח.

ומשו"כ נראה בסברת התוס' דאין האדם חייב לתקן מום מולד כדי לקיים מצוה, וכיון שהטומטום כך נולד, אונס הוא ואינו חייב

[עמוד 123456]

לקרוע בשרו ולשנות את אשר עשה יוצר האדם כאשר יצרו בבטן.

הגע בעצמך, מי שנולד ללא זרוע שמאלית וכי מחוייב הוא להשתיל לו זרוע כדי שיוכל לקיים מצות תפילין של יד, או מי שנולד וחטוטרט בגובה מצחו דנראה לכאורה שאינו חייב לעשות ניתוח להסירה כדי שיוכל להניח תפילין באמצע ראשו.

וכן הדבר הזה כיון שכך בא לעולם אינו חייב לקרוע בשרו לקיים מצות מילה, ועדיין צ"ע, ודו"ק.

[עמוד 123456]

ד

ונראה עיקר להלכה דלגבי סכנת אבר או כל נזק רפואי שאין לו מזור ועלול להיות בלתי הפיך ודאי אינו חייב לחלות לקיים מצ"ע ואפשר דאף חטא יש בזה דאין האדם רשאי לחבול בעצמו כמבואר בב"ק (צ"א ע"ב) ולא מצינו שהתירו לצורך מצוה, (ואין זה דומה לנזיר דאם כונתו לשם שמים מותר כאותו נזיר בנדירים (ט' ע"ב) דשם המצוה בעצם הצער והפרישות משא"כ כשאין מצוה להצטער), אבל בצער בעלמא ואף חולי קל בר חלוף מדת חסידות יש ולפעמים אף חיוב להצטער כדי לקיים מצוה, ואכמ"ל.

דאין זה דרך חירות ובאמת פטור בלא"ה דאינו חייב לחלות על מצוות עשה וצ"ע.

ואפשר דשאני ד' כוסות דאפילו עני צריך לחזור על הפתחים משום פרסומי ניסא, וכיון שאינו פטור ממצוה זו ואפילו ביותר מחומש נכסיו ה"ה דחולה חייב ביה. (וכ"כ גם בבשמים ראש סימן צ"ד הובא בשו"ת בנין שלמה סימן מ"ז דשאני ד' כוסות ויישב בזה מה שר' יוחנן הצטער מפסח ועד עצרת משתיית ד' כוסות).

והנראה עיקר בזה דשני דינים יש בזה, ואף דאין אדם חייב ליפול למשכב כדי לקיים מצוה מ"מ רשאי הוא לעשות כן ואפשר דאף מדת חסידות יש בזה. אך בד' כוסות אין זה דרך חירות ולא יצא יד"ח ומשו"כ אין בכך כל מדת חסידות, ודו"ק בזה.

ה

ובתו"ד כתב דלכאורה אין בזה דין אכילה כלל, וכדחזינן בדברי חז"ל (יומא פ' ע"ב) "כי יאכל פרט למזיק", והאוכל דבר המזיק אינו משלם קרן וחומש בתרומה, וכך מבואר ביומא (שם) דמשו"ה אכילה גסה ביוה"כ לאו אכילה

ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן ר"ס) דן בחולה שיש בו סכנה שאסור לו לאכול מצה או מרור והוא מחמיר על עצמו ואוכל, וכתב דכיון שאסור לו לסכן עצמו, לא יצא ידי חובתו וברכתו לבטלה.

מסויים משום שחולה הוא, ובהלכה זו כמו בהלכות רבות בתורה אין הדבר תלוי בדעת כל אחד ואחד אלא בדעת רוב בני האדם. וכך גם לגבי דין אכילה גסה שהוא ענין כללי לכל בני האדם ולאחר שהאדם שבע שוב האכילה מזיקה, משא"כ בחולה.

היא. וכתב לחלק דרך אם האוכל מזיקו מיד אין כאן אכילה ולא כאשר הנזק בא לאחר זמן, ע"ש.

ונראה טפי לחלק בין מאכל המזיק לכל אדם או לרוב בני האדם דכל כה"ג אין זה אכילה כלל, למאכל שאינו מזיק אלא לאדם

ו

בחשיב"ס שקיים מצוה או בעוסק במצוה שקיים מצוה אחרת אם יצא יד"ח.

וכמדומה שיש לחלק בזה דיש לחקור בעוסק במצוה שהוא פטור מה"מ מה גדרו, די"ל דהוי רק פטור דכולי האי לא חייבתו תורה לעסוק בשתי מצוות בהדי הדדי וכשהוא עוסק במצוה נפטר ממצוה אחרת וכמו שלא חייבתו תורה לבזבז יותר מחומש אך אם יקיים שניהם מדת חסידות הוא. ולפי"ז בודאי יצא יד"ח דכי נימא שהמקיים מצוה בצער ומכאוב (אם פטור הוא כמבואר לעיל) לא יצא יד"ח, (וכע"ז כתב רעק"א בתשובה קמא סי' ס"ח לגבי המכבד אביו משלו אף שהוא פטור אין במצותו מגרעת וכן המבזבז יותר מחומש והארכת בדבריו בחי' לב"מ ואכמ"ל), אך להמבואר בריטב"א (סוכה כ"ה ע"א) דיש בזה גדר איסור וכיזוי מצוה אפשר באמת דלא יצא יד"ח, וכמשנ"ב (שם בסי' תע"ה ס"ק ל"ט) כתב דרך בשוטה לא יצא יד"ח משום דלא הוי בכלל איש ומשמע דבכל שאר גוני ס"ל דיצא ולפי"ז אף בחולה שיב"ס מ"מ יצא, והארכתי במק"א בדברי המשנ"ב בזה ואכמ"ל).

אך כל זה רק באופן דמותר לו להחמיר כגון בחולה שאב"ס, אבל בחולה שיב"ס שאסור לו בתכלית להחמיר בודאי לא יברך וברכתו לבטלה וכמ"ש בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ס) ובשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' ק"ס) דאיך יאמר וצונו במה שהוא עבירה ולא מצוה, ואפשר דהוי

והנה יש לעיין בחולה שפטור מן המצוה אך מ"מ מותר לו להחמיר ולקיימה האם מותר לו אף לברך על המצוה. ונראה דיכול גם לברך ואף דהוי פטור מ"מ מסתבר דלא גרע מאשה המברכת לדידן במ"ע שהזמ"ג, ונראה דהדברים עוד ק"ו ומה אשה שאינה בת חיוב כלל במצות עשה שהזמ"ג ואינה במין המחוייב בהן יכולה לברך (לשי' הרמ"א בסי' י"ז ס"ב ולא לשיטת הב"י שם) חולה זה שכל פטורו רק מקרי ע"י מחלתו אבל בעצם בר חיובא הוא ק"ו שיברך, ואפשר דאף לשיטת הבית יוסף יכול לברך.

אך אפשר שיש לדון ולדמות חולה להעוסק במצוה דפטור מן המצוה שכתב המשנ"ב (סימן תע"ה בשעה"צ ס"ק ל"ט) דאף שהוא יכול לצאת יד"ח במצות אחרות מ"מ לא יברך, אך לכאורה תמוה דלמה יגרע העוסק במצוה מאשה במצות שהזמ"ג, וצ"ל בסברת המשנ"ב דשאני מי שאינו מצווה כלל ועושה דיכול לברך ממי שמצווה במצוה ופטור ממנה מסיבה מסויימת דאינו יכול לברך דכיון שהוא מצווה במצוה זו לא יברך אלא כשהוא מחוייב בה בפועל והארכתי במק"א (מנחת אשר במדבר סימן ל"ב).

והנה בגמ' בראש השנה (כ"ח ע"א) מבואר דאם אכל מצה כשהיה שוטה ונתפקח חייב לחזור ולאכול וחזינן דמצוה שעושה בשעת הפטור אינה פוטרתו בשעת החיוב וכ"כ בשו"ע (בסי' תע"ה סעיף ה') ודנו האחרונים לפי"ז

הנה הרבה יש להאריך עוד בכל פרט ופרט אך אין הזמן גרמא.

גם בכלל מצוה הבאה בעבירה דאינה מצוה כלל ודו"ק בכ"ז.

ז

נראה דמ"מ דוחה קיום מצות עשה. וביותר נראה כך לפי מש"כ הש"ך ביו"ד (סימן קנ"ז סק"ג) להקל אף בדאורייתא בסכנת אבר, ע"ש.

ג. חולה שאב"ס.

נראה עיקר דפטור מן המצוות אם על ידי קיומן יפול למשכב, אך מ"מ רשאי הוא להחמיר ואפשר דאף מדת חסידות היא, ונראה לכאורה דיכול לברך על המצוה.

ד. צער בעלמא. חייב לדחוק עצמו וכמבואר בשו"ע לגבי המצטער בשתיית היין דצריך לשותות ארבע כוסות, כמבואר.

תמצית הדברים. ארבע מידות יש בדין חולה במצוות:

א. חולה שיש בו סכנה. אסור לו לאדם לקיים מצוה אם ע"כ יכנס לסכנה, ואף אם סכנה רחוקה היא דאם מותר לו לעבור על כל הלאוין שבתורה בשביל פקו"נ ק"ו שמבטל מצות עשה. ואם בריך על המצוה ברכתו לבטלה. אוצר החכמה 1234567 אח"ח סכנת אבר או כל נזק בלתי הפיך.

נראה לענ"ד דאף בזה אסור לו להחמיר, ואף דאין סכנת אבר דוחה חילול שבת דאורייתא כמבואר בשו"ע (או"ח סימן שכ"ח ס"ז)

סימן מג

חולה צליאק במצות מצה

כבוד הרב הגאון...

בדבר חולה צליאק שכל סוגי הדגנים מזיקים לבריאותו האם ואיך יקיים מצות מצה.

ארוך, הלא מ"מ פטור הוא מן המצוות אם ע"י קיומן יחלה ובריאותו תפגע.

אמנם לכאורה נראה דע"י אכילה מועטת דהיינו כזית מצת מצוה וכזית אפיקומן לא יגרם לו נזק בלתי הפיך, ובפרט שיש ב"ה בשוק מצות מיוחדות מכוסמין או שבולת שועל לחולים אלה, ומיני דגנים אלה אף שגם בהם יש "גלוטן" (החומר המזיק לחולי צליאק) אך הם מזיקים פחות, כי כמות הגלוטן שבהם פחותה מבחטה, ורחוק הדבר שע"י אכילת שני זיתי מצה תפגע בריאותו.

וכבר ביארתי במק"א (שם) דיש חילוקי דינים בענין חולה במצוות, ונבאר.

הנה הארכתני במק"א לבאר דמי שיחלה ע"י קיום מצוה פטור ממנה והבאתי בזה את דברי האחרונים דלא גרע מממונו דכתב הרמ"א בסימן תרנ"ו דאין האדם מחוייב להוציא הון רב על המצוות, (עיין לעיל בסימן מ"ב).

אמנם בני"ד אמרו לו הרופאים שאם יאכל דגנים, לא יגרם לו נזק בריאותי מידי, מלבד כאב בטן ומיחושים, אך עלול להגרם לו נזק חמור לטווח ארוך במערכת העיכול ובמקרים קיצוניים אף בפוריות.

ואף בזה פשוט לענ"ד דפטור הוא מן המצוה דמה לן אם הנזק מידי או לטווח יותר

[א"ח 1234567]

א. אם יגרם לאדם נזק בלתי הפיך ע"י קיום המצוה פטור הוא ואין בו מדת חסידות כלל, וקרוב אני לומר דאסור לו להחמיר ולקיימה אף אם אין בזה סכנת נפשות כלל, דחייב אדם לשמור על בריאות גופו אף כשליכא סכנת נפשות.

ב. אם יפול למשכב ויחלה אבל אין חשש לנזק בלתי הפיך פטור הוא, אך אפשר דיש מדת חסידות להחמיר, ומ"מ הרוצה להחמיר הרשות בידו. אמנם כתב המשנ"ב (סי' תקנ"ג ס"ק ד') **דאסור** לחשאב"ס להחמיר בתענית בת"ב, והביא כן בשם החיי אדם, אך באמת לא ראיתי בחיי אדם שכתב כן. דבכלל קל"ה ס"ב לא כתב אלא "ועל כל פנים חולה שאין בו סכנה אם צריך לאכול, נראה דהמיקל לא הפסיד, ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שיש לחוש חס ושלום לסכנה, והמיקל לא הפסיד, ומכל שכן באדם חלוש והוא חולי שאין בו סכנה, שלא להחמיר". ולכאורה כונתו רק דנהגו שלא להתענות ולא כדברי המשנ"ב שיש בזה איסור.

ושו"ר בח"א (כלל קל"ג ס"ו) שכתב: "וכן עוברות ומניקות פטורות, אלא שכל זמן שאינן מצטערות נהגו להתענות. ואם מצטערות הרבה, אסורות להחמיר על עצמן. וכן חולה אפילו אין בו סכנה, פטור מלהתענות לכולי עלמא". הרי דעוברות ומניקות המצטערות הרבה אסור להן להחמיר, אך מלשונן משמע קצת דבחשאב"ס אף דפטור מ"מ לא כתב שאסור לו להחמיר ע"ע, וצ"ע.

אמנם אף אם נקבל דאכן אסור לחולה להתענות בת"ב אין מזה ראייה לשאר מצוות, דבתעניות כתב בשו"ע (סי' תקנ"ד ס"ו) "דבמקום חולי לא גזרו רבנן". וכיון שלא גזרו כלל תענית למה יצער עצמו משא"כ בשאר מצוות, ודו"ק.

ג. כשלא יפול למשכב אך יגרם לו צער ואי נוחות חייב הוא במצוה, ולא רק במצוה דאורייתא, אלא גם במצוה דרבנן כמבואר (בסי' תע"ב סעיף י') "מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות" ולא תימא דאין זה אלא במצות ד' כוסות משום פרסומי ניסא (והרי חייב למכור כסותו בשביל מצוה זו), שהרי כתב שם המשנ"ב (בס"ק ל"ו) דבשבת ויו"ט אינו חייב לשתות דיכול לצאת יד"ח ע"י אחרים, משא"כ בד"כ שצריך לשתות, הרי לן דאילולי שיכול לצאת ע"י אחרים היה חייב לדחוק עצמו אף בשבת ויו"ט וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ס) לגבי מצות מצה ומרור וז"פ. (ומה שכתב שם המחבר "שמזיקו" אין הכונה לנזק בריאותי משמעותי אלא לכאב ראש וכדומה כמבואר שם במשנ"ב ס"ק ל"ה).

ומשו"ב נראה דיש עליו להתייעץ אם רופאיו ואם יתברר דאף כזית מצה עלול לגרום לו נזק בלתי הפיך במערכת כלשהי אסור לו להחמיר בזה. אך אם יתברר כפי שמסתבר דאכילת כזית לא יזיק לו, אם עכ"פ יפול למשכב ויסבול כאבים גדולים, פטור הוא אך רשאי הוא להחמיר, ואם כל החשש אינו אלא לכאב ראש או בטן ברמה סבירה חייב הוא לדחוק עצמו.

אם יכול הוא לאכול רק כזית לא יאכל בתחילת הסעודה אלא באפיקומן שהרי אם יאכל רק בתחילת הסעודה אסור לו שוב לאכול שהרי אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, ועוד דצריך לאכול על השובע וכמ"ש המגן אברהם (בסי' תפ"ב סק"א) ומשנ"ב (ס"ק ו'), אך לא ירבה באכילה כדי שיאכל מצה לתיאבון.

ועוד יש לו לדעת שמעיקר הדין יכול הוא להקל בשיעור כזית, דאף השיעורים הקטנים של הגר"ח נאה יש בהם חומרא, ובשעה"ד כבני"ד יכול לסמוך דשיעור כזית הוא כזית בינוני

בזמנינו, והחזו"א לקח לשאר המסובים לכזית חתיכת מצה כגודל כף ידו כמ"ש בארחות רבנו (ח"ב אות ל"ו-מ"ו), וכך נהג האבני נזר כעדות תלמידו הגדול בעל שו"ת ארץ צבי (ח"א סימן כ"ב). (ועיין לעיל סימן י"ב מש"כ ביסוד גדר השיעורים).

והקב"ה ישלח דברו וירפאהו רפו"ש ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו ויזכה לקיים את כל מצוות החג בדיצה ובחדווה.

באה"ר
אשר ויים

אה"ח 1234567

סימן מד

אוצר החכמה

אכילת מצות רכות בפסח לאשכנזים

אדר תשס"א

כבוד ידי"נ ויקירי

חכם וסופר

הרה"ג ר' משה בלוי שליט"א

בדבר שאלתו האם ראוי לאשכנזים לאכול ממצות עבות ורכות שעושים הספרדים כמין פיתות בפסח.

עבה ורכה, וגם במנהגי החת"ס (פ"י אות י"ז) כתוב שחילק מהמצה הבצועה כזית לכל אחד ואחד ובמצות הדקות שלנו זה בלתי אפשרי וחזינן שכך היה המנהג, ואף הבית מאיר לא פקפק משום חשש חימוץ אלא משום דנראה כאוכל קדשים בחוץ כיון דהוי זכר ללחמי תודה, ומכל זה משמע דאין בזה חשש חימוץ.

וע"ע בתוס' פסחים (קט"ז ע"א ד"ה מה דרכו) שהביאו לגבי ברכת המוציא והמצה די"א דבוצע לפני ברכת המוציא ואינו מפריד אלא לאחר הברכה, ובמצות הדקות לא שייך כלל לבצוע בלי להפריד וז"פ.

ומה שנהגו לעשות רקיקין דקין כמ"ש הרמ"א סי' ת"ס ס"ד היינו שלא יהיה עב כלחם כמ"ש שם "ולא פת עבה כשאר לחם כי אין

הנה מבואר בטור (סי' תע"ה) שנוהגין באשכנז ובצרפת לעשות שלשת המצות של הסדר מעשרון, וכך הביא הרמ"א (שם בסעיף ז') ועשרון הוא שיעור של כקילו ושש מאות גרם, הרי ששלשת המצות של אז היו במשקל כשלשים מצות של זמנינו, והרי ברור כשמשא"א שקוטר המצות ההן היו פי עשר ממצות דידן וע"כ שהיו מצותיהם עבים משלנו בהרבה, ובמשנ"ב (שם ס"ק מ"ו) הביא שהבית מאיר פקפק בזה ושהיום נשתקע מנהג זה ע"ש.

והנה לפי חשבון זה יוצא שהמצות גדולות ועבות מאד ובהכרח שהיו רכות דאם היו קשות א"א לאכלן וללעוס אותן, וע"ע בחק יעקב (שם ס"ק כ"ו) מהרי"ו דהמצה האמצעית יעשה גדולה כדי שיוכל לחלק ממנה לכל בני הבית שני זיתים אחד למצה ואחד לאפיקומן וע"כ יעשה

הרקיקין ממהרין להחמיץ". ובאליהו רבא וכן בבית הלל (יו"ד סימן צ"ז) כתבו דנהגו לעשות כעובי אצבע, ובודאי הוי לח כי מצה קשה בעובי כזה א"א כלל לאכלו, וכ"כ המחבר (שם ס"ה) "אין עושין בפסח פת עבה טפח" ובמשנ"ב שם ס"ק ט"ז כתב דלהרמ"א המנהג לעשות הרבה פחות מטפח אך מ"מ נראה דגם מצות רכות אלה הוי בכלל רקיקין.

ונראה לכאורה דמה שנהגו בזמנינו לעשות מצות דקות מאד אינו בהכרח חומרא מחשש חימוץ אלא משום הייצור ההמוני שמייצרים הרבה זמן לפני הפסח והמצות הרכות לאחר זמן מועט או מעלות עובש או מתייבשות ומתקשות כמו לחם וא"א לאכלן אחרי זמן מועט.

אך מ"מ חוכך אני בזה דאפשר דאין אנו בקיין כ"כ לעשות מצות עבות ורכות ללא חשש חימוץ כלשהו ואפשר שמשום חומרא זו נהגו לעשות רקיקין דקין וקשין, וא"כ יש להמנע מזה עכ"פ לכתחלה, ומ"מ מתירא אני מן החידושים וכל כה"ג הוי בכלל אל תטוש תורת אמך, ובפסח ראוי לנקוט בכל זהירות וחומרא.

ושו"ר בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קכ"א) שכתב דרבה המכשלה במצות עבות שאינם נאפות יפה מחמת עוביין וברוב ערי אשכנז אסרו אותם בחרמות, וכ"ה בשו"ת מאמר מרדכי (סימן ל"ב).

באהבה יתירה
אשר ויים

סימן מה

אם מותר לחולה אשכנזי לאכול מצות רכות

כבוד תלמידי אהובי
האברך היקר הרב...

הנני במענה קצר לשאלתך.

בחוליה הסובל ל"ע ממחלת (colitis) המקשה עליו עד למאוד לאכול מצות קשות, ושאלתו כיצד לנהוג באכילת מצה. לפני שנה אכל שני זיתי מצה בלבד וסבל כאבים עזים עד שלדבריו זה היה היום הקשה ביותר בחייו. לדבריו ולדברי הרופאים המצות הרכות שהספרדים רגילים בהם לא יגרמו לו כל סבל, האם רשאי הוא לאכול מצות רכות בפסח, והאם יכול לצאת על ידם ידי חובתו במצות הלילה.

ופירשו האחרונים את כונת הרמ"א דאף דמעיקר הדין אין קפידא אלא שלא לעשות בעובי טפח ראוי לעשות רקיקין דקין יותר ולא עבה כשאר לחם. וכך פירשו דבריו בשיירי כנסת הגדולה (ב"י סעיף ד'), בשו"ע הרב (סעיף י'),

הנה כבר כתב הרמ"א (סימן ת"ס ס"ד): "ויש לעשות המצות רקיקין, ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממהרין להחמיץ".
ובשו"ע (שם ס"ה) כתב: "אין עושין בפסח פת עבה טפח".